

**Institutul Patrimoniului Cultural
Centrul de Etnologie**

Masa rotundă

**GHEORGHE V. MADAN:
150 DE ANI DE LA NAȘTERE**

Chișinău, 8 septembrie 2022

Comitetul științific / de organizare
Dr. hab. Victor GHILAȘ, dr. Adrian DOLGHI,
dr. Natalia GRĂDINARU, Raisa OSADCI

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Gheorghe V. Madan: 150 de ani de la naștere : Masa rotundă, Chișinău, 8 septembrie 2022 : Programul și rezumatele comunicărilor / comitetul științific/de organizare: Victor Ghilaș [et al.]. – Chișinău : Institutul Patrimoniului Cultural, 2022 (Notograf Prim). – 28 p. : fot.

Antetit.: Inst. Patrimoniului Cultural, Centrul de Etnologie. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 40 ex.

ISBN 978-9975-84-169-6.

821.135.1(478).09(092)(082)

G 40

© Autorii
© Institutul Patrimoniului Cultural

PROGRAMUL
Joi, 8 septembrie 2022

13.00–16.00

Accesați linkul

https://edumeet.geant.org/masa_rotunda_8_septembrie_2022_ipc

Moderatori:

Raisa OSADCI, șef Secție Etnologie Românească
Dr. Adrian DOLGHI, cercetător științific coordonator IPC

Mesaj de salut

Dr. Natalia GRĂDINARU, secretar științific al IPC

Comunicări:

*Viața și opera lui Gheorghe V. Madan în contextul realităților
istorice și politice*

Dr. Adrian DOLGHI, cercetător științific coordonator, IPC

*Contribuția lui Gheorghe V. Madan la cunoașterea culturii
spirituale a oamenilor locului, multitudinea speciilor, variantelor
și formelor în circulație*

Dr. Tamara MACOVEI, cercetător științific coordonator, MNEIN

Gheorghe V. Madan despre educație

Dr. Valentina URSU, cercetător științific superior, IPC

*Obiceiurile de naștere și cele de nuntă, reflectate în opera
lui Gheorghe V. Madan*

Dr. Natalia GRĂDINARU, cercetător științific coordonator, IPC

***Obiceiurile de înmormântare, reflectate în lucrările
lui Gheorghe V. Madan***

Carolina COTOMAN, cercetător științific, IPC

***Aspecte ale stratificării sociale în mediul tradițional, elucidat în
opera lui Gheorghe V. Madan***

Sorin GRĂJDARI, cercetător științific stagiar, IPC

***Reflectarea îndeletnicirilor tradiționale în lucrările
lui Gheorghe V. Madan***

Ina ISAC, cercetător științific, IPC

***Practicarea comerțului în spațiul și perioadele, elucidate în
scrierile lui Gheorghe V. Madan***

Adriana BUTNARU-SORBALO, cercetător științific stagiar, IPC

***Descrieri etnografice ale locuinței și gospodăriei tradiționale în
opera lui Gheorghe V. Madan***

Dr. Sergiu SUVAC, cercetător științific, IPC

***Aspecte ale categoriilor de vârstă și gen, relevate
în scrierile lui Gheorghe V. Madan***

Raisa OSADCI, cercetător științific, IPC

Discuții

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Viața și opera lui Gheorghe V. Madan în contextul realităților istorice și politice

Adrian DOLGHI

Cercetarea culturii materiale și spirituale începe de la sursele documentare, scrise, materialele culese anterior de înaintași noștri. În acest sens, Gh. V. Madan ne-a lăsat un tezaur bogat atât științific, publicistic dar și etnografic și folcloric.

În cadrul activității sale a publicat numeroase materiale în diverse ziare și reviste ale timpului de la Chișinău, București, Pitești, Iași. Astăzi ne-ar fi foarte greu să-i cunoaștem și să-i valorificăm opera dispersată în numeroase ediții din diverse orașe din România și Republica Moldova. Grație eforturilor depuse de cercetătorii Grigore Botezatu, Vasile Ciocanu, Tamara Macovei avem în prezent două volume care adună la un loc o parte însemnată din opera lui Gh. V. Madan. Aceste cărți servesc drept izvor important în cunoașterea operei lui „Creangă al Basarabiei” cum a fost numit dar și în cercetarea culturii tradiționale.

Viața și activitatea lui Gheorghe V. Madan o putem împărți convențional în câteva perioade:

I. 1872-1891 – copilăria și frageda tinerețe în Basarabia

Primii ani de la naștere (25 octombrie 1872) Gheorghe Madan îi petrece în satul natal Trușeni, plasa Sireți, județul Lăpușna. În 1889, la vârsta de 17 ani, se înscrie pentru studii la Seminarul Teologic de la Chișinău urmând o tradiție de familie a neamului, care a dat satului mai mulți preoți. Gheorghe învață la Seminar până în clasa a treia, dar se vede silit să abandoneze studiile teologice fiind considerat suspect din cauza convingerilor sale politice, anti imperiale. Fiind în opoziție cu autoritățile și riscând să fie pedepsit, la 18 noiembrie 1891 (la vârsta de 19 ani) – noaptea – se refugiază în mod clandestin în România.

II. 1891-1905 – Perioada aflării în Vechiul Regat (România)

La București se cunoaște cu mai mulți refugiați Basarabeni, studenți, revoluționari printre care și Zamfir Arbore. De asemenea, îl cu-

noaște pe Bogdan-Petriceicu Hasdeu la redacția *Revista nouă*, unde asistă la înființarea Societății pentru ajutorarea românilor basarabeni refugiați în România și pentru răspândirea culturii românești în Basarabia, numită la propunerea lui Hasdeu - „Milcov”. Se bucură de susținerea societății și a lui B. P. Hasdeu personal, își continuă studiile la Liceul sf. Sava din București.

În acești ani publică numeroase texte folclorice, printre care: *Cântec popular din Basarabia, Cântece populare din Basarabia. Culese de Gheorghe Madan, Cântece din Basarabia, comunicate de Gheorghe Madan, Cântece din Basarabia, Cântec contra exilării în Caucazia*; Scrie și publică schițe: *Pe calea pribeagului, Viață pierdută, Așa-i războiul, Sărutarea, Vergelatul, Anul Nou la românii din Basarabia* ș.a.), articole: *Statul și literatura*), precum și fragmente de traduceri din creația scriitorilor străini F. Dostoievski, J.G. Herder, D. Pisarev, V. Belinski, M. Lermontov, W. Shakespeare ș.a.

În anul 1897 apare volumul „*Suspine. Poezii populare din Basarabia*” adunate de Gheorghe V. Madan, cu o prefață de G. Coșbuc și o dedicație „eminentului folclorist român din Basarabia B. P. Hasdeu”, în revista *Literatură și arta româna* nuvela „*Cine-i vinovat?*”

Gheorghe V. Madan, fratele său, preotul Andrei Madan, Gavriil Musicescu și alți intelectuali basarabeni colaborează cu Ion Pelivan și alți studenți din Dropat (Tartu Estonia) pentru completarea bibliotecilor cu literatură românească.

În 1900 absolvă studiile la Conservatorul de Declamațiune și Muzică din București, iar în 1901 – este angajat actor dramatic în trupa Teatrului Național din București, unde evoluează în spectacole: *La Tosca, Ruy Blas, Sânziana și Pepelea, Răzvan și Vidra, Iuliu Cezar, Peneș Curcanul, Hamlet, Romeo și Julieta* ș.a.,

În 1904 publică antologia *Cântece și versuri alese din cei mai buni scriitori români*.

III. 1905 – 1918 – activitatea culturală și funcționărească în Basarabia aflată în Imperiul Țarist

În anul 1905 se întoarce la Chișinău, iar în luna octombrie, împreună cu alți fruntași ai vieții publice din Chișinău fondează Societatea Moldovenească din Basarabia pentru sprijinul instruirii publice și stu-

dierii plaiului natal. Susținut de Societatea Moldovenească din Basarabia, fondează în 1907 „gazeta național-independentă” *Moldovanul*. Publicația a apărut săptămânal la Chișinău, în limba română, cu caractere chirilice, de la 14 ianuarie 1907 până la 15 octombrie 1908. Ziarul *Basarabia* promova o doctrină proromânească, iar *Moldovanul* urma să propună o doctrină a devotamentului față de imperiu și împărat. În pofida acestor intenții imperiale, *Moldovanul* s-a dovedit a fi o „veritabilă publicație periodică românească din Basarabia de până la Marea Unire de la 1918” (Ion Varta), prin publicarea masivă a creațiilor scriitorilor români, a folclorului autentic, prin popularizarea istoriei naționale a românilor.

Începând cu 1908 desfășoară la Chișinău o fructuoasă activitate teatrală ca organizator, conducător și îndrumător al unei trupe de actori amatori, care prezentau spectacole teatrale în orașele Orhei și Chișinău.

În 1908 acceptă colaborarea cu autoritățile țariste și este angajat în calitate de cenzor al publicațiilor de limba română editate în imperiu. Pentru faptul că înlesnea pătrunderea nestingherită în Basarabia a presei periodice și a cărților editate în România, Transilvania și Bucovina, care conțineau literatură cu caracter istoric, literar, religios, didactic etc., la 14 august 1916 este demis din funcția de cenzor.

Fiind mobilizat în 1916 pe fronturile Primului Război Mondial, convoacă o „adunare a ofițerilor, dregătorilor militari și a soldaților basarabeni și constituie Comitetul Național al Soldaților și Ofițerilor Moldoveni. Comitetul declară aderența la Partidul Național Moldovenesc și își propune să revendice împrăștierea cu pământ a țăranilor, curmarea siluirilor și jafurilor în Basarabia, provocate de anarhia ce cuprinsese armata rusă.

IV. 1918-1940 – activitate prodigioasă în Basarabia

În anii 1918 – 1923 ocupă funcția de secretar al Consiliului de Administrare al *Casei Noastre*, iar în 1923 decide să-și asigure existența din scris. În această perioadă publică cele mai multe lucrări.

Publică numeroase articole în ziarul *Cuvânt moldovenesc*, printre care: *Proslăvirea amintirii lui Bogdan Hasdeu, Patrie și patriotism, De la robie la libertate, Primejdii naționale, Cum trăiau strămoșii*

noștri, *Chiverniseala, Mai domol cu băutura, Noi, țărani de la țară, Pentru plugari, Hristos a înviat!* ș.a.). În același săptămânal publică și câteva dintre cele mai importante schițe de etnografie și folclor sem-nate de el: *Obiceiurile la naștere, rodina și botezul în partea codrilor din Basarabia* (an. VII, nr. 36, 4 septembrie); *Obiceiuri și rânduieli la nuntă în părțile codrilor din Basarabia* (an. VII, nr. 37, 11 septembrie; nr. 38, 18 septembrie; nr. 39, 25 septembrie; nr. 40, 2 octombrie); *Obi-ceiuri și rânduieli la înmormântare în părțile codrilor din Basarabia* (an. VII, nr. 41, 9 octombrie).

Gh. Madan este preocupat în permanență de culegerea folclorului. Tot materialul cules îl imprimă la fonograf și-l expediază la București la Arhiva Fonogramică a Ministerului Cultelor și Artelor, însoțit de rapoarte. Reprezintă folclorul Basarabiei în culegerea de folclor ro-manesc *Mission en Roumanie*, întocmită de francezul Hubert Pernot, profesor la Sorbona, oferă materiale culese de el pentru culegere, înre-gistreză la fonograf lucrări.

Pe paginile revistei *Viața Basarabiei*, se afirmă în calitate de pro-zator. Depune, în luna decembrie 1932, la Fundațiunea „Regele Ferdi-nand I”, manuscrisul monografiei *Un sat basarabeian de codru: Trușe-nii*, monografie care a rămas nepublicată pe parcursul vieții sale.

V. 1940-1945 – perioada de refugiu și ultimii ani din viață.

După ocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică (28 iunie 1940) este supus urmăririi și interogărilor de NKVD. Către sf. anu-lui 1940 se refugiază în România unde-și petrece ultimii ani de viață, locuind la Pitești.

În anul 1941 a fost admis *la Societatea Scriitorilor Români*, fiind considerat, conform Revistei *Viața Basarabiei* nr. 6-7 din 1941: „unul din cei mai talentați scriitori pe care i-a dat Basarabia. După Creangă, aproape nimeni n-a mai scris într-o limbă așa de frumoasă, căutând să întrebuințeze expresiile cele mai potrivite ale țaranului moldovean. Povestirile lui Gh. V. Madan sunt întru totul povestirile lui Creangă. (...) Cele două volume editate de Fundațiile Culturale Regale consti-tuie o mândrie pentru literatura română în general și basarabeiană în special”. În toată această perioadă Gheorghe V. Madan continuă să scrie și să publice la revistele din România.

Se stinge din viață la 4 octombrie 1944, în vârstă de 72 de ani, fiind înmormântat la Cimitirul Central al orașului Pitești.

Bibliografie:

Madan Gh. V. Scrieri. Vol. 1: Proză. Traduceri. Publicistică. Corespondență. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2011. 428 p.

Madan Gh. V. Scrieri. Vol. 2: Folclor. Folcloristică. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2011. 408 p.

Un om, un destin: Gh. V. Madan. Chișinău-Trușeni, 1997. 32 p.

Varta Ion. Contribuții la biografia prozatorului Gheorghe V. Madan. In: Limba Română, Nr. 4-6, anul XII, 2002, p.149-158.

Practicarea comerțului în spațiul și perioadele, elucidate în scrierile lui Gheorghe V. Madan

Adriana BUTNARU-SORBALO

Gheorghe V. Madan a reflectat în scrierile sale practicarea comerțului în cele mai inedite ipostaze ale sale, asemeni vietii trăite de dânsul. Lucrările sale, “Toamnele Chișinăului de altă dată”, “O podoabă a Chișinăului: talciocul”, “Golani Chisinaului”, precum și alte lucrări ilustrează ambiguitatea, tenacitatea și iscusința autorului de a reprezenta altfel procesul de vânzare - cumpărare a mărfurilor țărănești. Printre rândurile lucrărilor sale, observăm diversitatea și simplitatea mărfurilor expuse în piețele tradiționale autohtone, cum ar fi: papuci, bocanci, ghete, caloși, etc., sau cum spunea chiar autorul, tot ce poate fi încălțat.

La fel, se observă influențele europene, în regiunea Chișinăului fiind importate un amalgam larg de produse nemțești, rusești, franțuzești și românești. Acestea, în opinia lui Gheorghe V. Madan erau motivul din cauza căruia se incitau puzderia de șmecheri, pungași și chilipirgii prezenți în negustoria pietii autohtone.

Fiecare scriere a fost îmbalsămată cu rigurile, măcar și minimaliste ale trocului. Dăramite, lucrarea “Cibotelele lui Ion” ilustrează calea lungă, anevoioasă și plină de peripeții a băiețelului în dorința de a avea ceva bun de încălțat.

În concluzie, vom aminti ca autorul Gheorghe V. Madan a schițat tactica sa comercială, oriunde și oricând, demonstrând astfel perpetuarea stămoșească a tradiției și frumuseței plaiului natal.

Obiceiurile de înmormântare, reflectate în lucrările lui Gheorghe V. Madan

Carolina COTOMAN

Existența tradițiilor și a obiceiurilor în societate este necesară, întrucât nici o societate nu se poate lipsi de ele. Este de neînchipuit o societate fără norme de comportament, mai ales în acest timp al tranzițiilor care se înscrie în procesele mai ample de diferențiere și integrare care au loc în viața și în cunoașterea socială de la sfârșitul sec. XIX și în primele patru decenii ale secolului al XX-lea. Gheorghe V. Madan a socotit important, în tot ceea ce a realizat sub dominația rusească, faptul că a slujit, ca scriitor, actor și conferențiar, cauza națională românească în Basarabia. Avea convingerea că cei câțiva naționaliști, printre care s-a aflat, au pregătit sufletește pe basarabeni pentru Marea Unire și s-au străduit și după împlinirea acestui act istoric pentru desăvârșirea operei de educație națională. Avea dreptate să aprecieze această activitate a sa ca *demnă și meritorie*, pentru că nu altfel i-au estimat-o, și nu numai au estimat-o ci au sprijinit-o, personalități ca B.P. Hasdeu, Spiru Haret, N. Iorga, Șt. Ciobanu. El a fost o personalitate care a trezit interes și simpatie prin activitatea pe care a desfășurat-o, prin expersivitatea scrisului său, prin diversitatea preocupărilor. (Madan vol. I, 2011:5)

De aceea în existența socială, omenirea își modifică modurile de organizare a vieții rămânând, însă, o mare parte din ea legată de tradiții și obiceiuri ancestrale care, se pare, dacă ar fi lichidate ar sărăci-o și mai mult.

Prin urmare, timpul în care trăim ne obligă să revenim la fundamentele tradiționale ale existenței omenirii, pe care le-am pierdut în această perioadă. Toate aceste fundamente tradiționale le putem găsi și în lucrările lui Gheorghe V. Madan. O calitate aparte a folcloristului Gh. V. Madan consta în faptul că el însuși era un foarte bun interpret, cu un repertoriu impresionant prin aploare și diversitate, calitate care l-a recomandat unor folcloriști muzicali de talia lui C. Brăiloiu și

George Breazul. Publicarea acestei zestre (600 de melodii) va releva contribuția majoră, singulară în felul ei, a lui Gh. V. Madan la cunoașterea melosului basarabean. Cu o asemenea cultură enciclopedică, era firesc ca autorul să elaboreze și să publice și studii cum sunt: Obiceiuri și rânduiești la înmormântare în părțile Codrilor din Basarabia. (Madan 2011: 10). Culegerea și popularizarea folclorului a fost cea mai constantă preocupare în viața sa. El a evoluat în cercetările sale folcloristice de la înregistrarea romantică a creațiilor populare din tinerețe până la colectarea, cercetarea și publicarea lor în baza unor principii științifice în anii de maturitate, reușind să ne lase și un studiu monografic al satului de baștină, Trușeni, cercetare elaborată în spiritul Școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti.

În articol se vor prezenta tradiții și obiceiuri de înmormântare, așa cum le-a descoperit folcloristul în satele basarabene, fiind menționate aspectele păstrate până în prezent. Autorul apreciază modul de surprindere a detaliilor și de cuprindere a întregului reprezentat de aceste fenomene ale culturii populare. Se vor analiza și se va explica fiecare etapă a obiceiului de înmormântare.

Obiceiurile de naștere și cele de nuntă, reflectate în opera lui Gheorghe V. Madan

Natalia GRĂDINARU

Folcloristul, etnograful și prozatorul basarabean Gheorghe V. Madan a desfășurat o prodigioasă activitate de colectare și editare a folclorului autentic românesc din Basarabia. Mânat de dorința a releva bogăția spirituală a basarabenilor, Gheorghe V. Madan culege, transcrie, redactează, publică diverse creații folclorice, printre care: poezia populară, basmul, legenda, cântecul popular în întreaga lui complexitate și varietate. Totodată, numeroase pagini din scrierile sale relevă datini și obiceiuri calendaristice și de familie, practicate în satele din partea centrală a Basarabiei, în care un loc aparte îi revine poeziei obiceiurilor de familie.

Prozatorul a făcut și descrieri ale unor tradiții legate de alte sărbători calendaristice: Ignatul, Anul Nou, Boboteaza, Paștele, Sfântul Gheorghe etc., inclusiv ritualice (colinde, plugușoare). Acestea stau la baza unor povestiri, nuvele, schițe etnografice ca: *Ignatul*, *Cu hăitul și la vergelatul de Anul Nou*, *Un Paști trist* etc [Trofimov 2005].

În timp ce „Ignatul”, „Hăitul”, „Vergelatul” redau bogăția tradițiilor de iarnă, având ca pilon poezia obiceiurilor și a ritualurilor, capitolul „Obiceiuri și rânduiești”, publicat în întregime abia în 1989 în ediția îngrijită de Vasile Badiu „Văzute și trăite”, relevă cele trei ritualuri de trecere care încununează împreună etape esențiale ale vieții omului pe pământ – botezul, nunta, înmormântarea.

Abordând în treacăt nașterea și rodina, autorul se oprește mai detaliat asupra botezului, care este, întâmplător sau nu, comasat cu cumetriă. Precizările făcute de Gheorghe V. Madan, cu referire la numărul nașilor de botez („Fiecare prunc are de obicei 3-5 nași la botez”) și numărul invitațiilor la cumătrie („La masa cea mare de la cumătrie fiecare cumătru mai vine încă cu vreo doi gospodari prieteni poftiți de dânsul...”), prezintă un interes aparte pentru că, de fapt, redau specificul tradițiilor de la naștere ale populației locuitoare în zona Codrilor.

Nunta – ca moment de vârf ar riturilor de trecere – este prezentată de către folclorist foarte detaliat, evidențiindu-se cele mai frumoase și sublime momente ale obiceiului.

Schița *Hai cu nunta! Cuconu nunu cel mare*, rămâne un document etnofolcloric de o puternică rezonanță etică și morală [Corbu 1997]. În ea și-au aflat expresie experiența și înțelepciunea de veacuri ale popoului, în bună parte pierdute astăzi.

Vorbind despre actanții din cadrul ritualului nupțial, Gheorghe V. Madan relevă locul deosebit pe care îl are nănașul. Folcloristul susține că „a fi nun mare la țară este o mare cinste”. Totodată, el remarcă diferența vădită între nănașul de la oraș și cel de la sat: „Că una-i a fi nun la oraș și alta a fi cuconu nunu mare la țară <...> Acolo toți îți fac cale și cărare. Toți te preamăresc și te măgulesc. <...> Și tot în fruntea mesei și în fruntea bucatelor. Toți închină și cinstesc în sănătatea sa. Toți îi sărută mâna. Și el se umflă atunci în pene și se bârzoiește, de parcă ar fi un adevărat domn”

În chip ironic, Gheorghe V. Madan vorbește și despre atitudinea pe care o are comunitatea și nuntașii față de miri: „Chiar și tânăra pereche, flăcăul și fata, pe care îi cunună, se prefac în „cuconi”: cuconul mire și cucoana mireasă, oricât de tărchilă ar fi dânsul și oricât de toantă ar fi ea”.

Analizând etapele ritualului de nuntă, Gheorghe V. Madan susține că „nunta începe în părțile Codrilor, dar și în întreaga Basarabie la mireasă și se sfârșeste la mire. La mireasă se începe pe la vremea mesei, în ajunul zilei de cununie, ceea ce se întâmplă de obicei sâmbăta spre duminică”.

O deosebită valoare pentru cercetările folclorice și etnologice o are poezia și cântecele din cadrul ritualului nupțial, or astăzi le avem înregistrare în număr destul de mic: cântecul miresei, cetărăturile din timpul dăruirii pocloanelor, urările, conocăria, iertăciunea, cântecele de la legătoare etc. Importanța teoretică a folclorului nupțial, prezentat de către Gheorghe V. Madan, rezidă și în originalitatea fragmentelor de cântec adunate. Cântecul miresei relatat de către folclorist se deosebește semnificativ de cântecele înregistrate de către alți folcloriști și etnografi, chiar dacă toate au la bază una și aceeași idee – soarta

ce o asteapta pe mireasa în viitor: „Taci mireasă nu mai plânge/ Că la maică-ta te-oi duce,/ Când o face plopul mere/ Și răchita vișinele/... Plângi mireasă și suspină/ Că mergi în casă străină,/ Unde te-or muștra fără vină/ Și te-or bate fără milă./ Că mila de la bărbat,/ Tot cu pumnul după cap!”

Potrivit lui Gheorghe V. Madan, veselia și buna dispoziție se datora, în mare parte, meselor copioase și bucatelor bine pregătite. Masa mare, ca element constituent al nunții, începe de regulă, după cum scria Gheorghe Madan, „cu câte trei rânduri de pahare de rachiu de fiecare mesean. După aceasta încep a veni mâncările; la început răciturile de porc și de pasăre, apoi sarmalele; după sarmale iahnia de porc și de pasăre cu praz sau ceapă, în care unii mai pun și smochine sau stafide. Vin apoi învârtita și plăcinta sau fideaua, apoi pilaful de orez cu bucățele de friptură de porc și găină deasupra”. Ceremonia se încheie cu găina friptă, dăruită nunului, și împărțită de către nună cu bucățița tuturor mesenilor, deoarece este purtătoare de noroc.

Gheorghe V. Madan mai observă și normele de comportament și etichetă la masele comune „Bunăcuvința țăranilor de la codru cere ca să nu mănânci lacom, dar încetișor și să bine mîncarea. Să nu vâri bucăți mari în gură, să nu clefăiești, ci să rumegi ținând buzele gurii strânse. Să pui în gură din când în când, iar nu să înfuleci, parcă ar fi lucru de furat sau n-ai mai mâncat cine știe de când. Să stai la masă cu trupul drept, iar nu să te apleci pe coate deasupra farfuriilor. Să nu golești de tot farfuriile mari cu mîncarea, dar să mai lași și altora. Paharul cu vin să nu-l bei decât pe jumătate; că numai bețivii la crășmă beau până la fund. Și când iei paharul în mână să știi a ura pe nunii și socrii cei mari, pe mire și mireasă; să te închini la toți mesenii și să rogi de la Dumnezeu ploaie și roadă pământului” [Madan 1989: 247].

Formulele de politețe și respect sunt pe cât de simple, pe atât de frumoase și pline de sens. Un mazil se adresează, de exemplu, nunului mare: „Să te văd sănătos, cucoane nun mare!... Mă închin în fața dumitale ca la un codru verde!...

Să ne dea Dumnezeu ploaie și sloată devreme și rod îmbelșugat pământului! Să ne ferească de foc și de sabie dușmană în țară!... Să deie Dumnezeu gând bun împăraților și minte înțeleaptă cârmuitorilor!...

Și la voia dumneavoastră a tuturor, cinstiți nuntași!...”[Madan 1989: 247].

Identificarea și descrierea tipurilor de bucate, dar și a normelor de comportament în cadrul meselor festive analizate de către folclorist, constituie o sursă de referință pentru toate studiile ulterioare la această temă.

Autorul își încheie schița pe o notă de regret: „Păcat că aceste frumoase obiceiuri acum nu se mai țin în întregimea lor ca odinioară” [Madan 1989: 251].

Grație multitudinii de idei, care se desprind din opera lui Gheorghe V. Madan, și originalității datelor prezentate, am putea aprecia remarcabila contribuție pe care o are opera folcloristului asupra dezvoltării în continuare a școlii etnografice românești

Referințe bibliografice

Trofimov M. Gheorghe V. Madan, folclorist și etnograf. În: *Metali-teratură*, Nr. 11, 2005 p.132-137.

Badiu V. Scriitorul Gh. V. Madan. În: Gh. V. Madan. *Văzute și trăite. Evocări, schițe, povestiri și alte scrieri în proză / Ediție îngrijită de Vasile Badiu, Chișinău, 1989.*

Madan Gh. V. *Văzute și trăite. Evocări, schițe, povestiri și alte scrieri în proză / Ediție îngrijită de Vasile Badiu, Chișinău, 1989.*

Corbu H. Cu Gheorghe V. Madan prin Basarabia de odinioară. În: Gh. V. Madan. *Un om, un destin / Ediție îngrijită de G. Botezatu, V. Ciocanu, T. Macovei, Chișinău – Trușeni, 1997.*

Băieșu N. Tradiții etno-folclorice ale sărbătorilor calendaristice în opera literară a lui Gheorghe V. Madan. În: *Revista de lingvistică și știință literară*, 2002, nr. 5 – 6.

Aspecte ale stratificării sociale în mediul tradițional, elucidat în opera lui Gheorghe V. Madan

Sorin GRAJDARI

Gheorghe V. Madan, fără îndoială, este unul din cei mai talentați scriitori pe care i-a dat Basarabia. Fiind numit de contemporani „Creangă al Basarabiei”, creația sa a rămas peste ani actuală, dar și importantă. În opera lui Gheorghe V. Madan putem identifica și unele aspecte ale stratificării sociale în mediul tradițional românesc. În centrul atenției se află țăranul moldovean, care, potrivit lui, abia mai e în stare să-și câștige hrana sub greutatea multor poveri. Firește, țăranul în neștiința sa se mângâie cu vorbele: Așa a vrut Dumnezeu! Însă, autorul consideră că una dintre cauzele sărăciei este fudulia. Aceasta nu aduce altceva decât desfrâu, sărăcie, datorii și nefericire. Totuși, o mare parte din vină o poartă și elita intelectuală – preoții, dar și ceilalți cărturari. Potrivit scriitorului, „cei mai mulți dintre preoți se mărginesc numai la îndeplinirea slujbei și a treburilor bisericești, astfel că toată învățătura lor înaltă nu folosește nimica țăranilor. Nu se străduiesc să-i școlească pre oameni, să-i lumineze și să-i povățuiască prin pilde bune la cele frumoase și folositoare”.

Gheorghe V. Madan nu a fost singurul autor care a scris despre rolul elitelor într-o societate. În viziunea economistului Albert O. Hirschman, elitele sunt „operatorii strategici ai dezvoltării, când societățile înregistrează un progres real și răspunderea subdezvoltării când societățile ajung în impas”.

Opera lui Gheorghe V. Madan ocupă un loc de cinste în patrimoniul cultural al neamului nostru. Unii cercetători consideră că după Creangă, aproape nimeni n-a mai scris într-o limbă așa de frumoasă, căutând să întrebuițeze expresiile cele mai potrivite ale țăranului moldovean.

Ocupațiile din timpul liber și jocurile reflectate în opera lui Gheorghe Madan

Ina ISAC

În textele moștenite de la trușeneanul Gheorghe Madan se sesizează un mare accent pe odihna și distracțiile din duminicile și zilele de sărbătoare din sec. XIX-XX. Ori după o săptămână grea și istovitoare la munca câmpului reîncărcarea cu putere și socializarea oamenilor nu era alta decât aceea de a se aduna toți împreună în centrul satului, după ce se întorceau de la biserică, acolo unde trebuiau mai întâi să mulțumească cu colaci și bucate mai alese, pentru toate câte le-au avut și isprăvit într-o săptămână. După o mulțumire cuviincioasă puteau îndrăzni să ceară spor și alte pridiriri pentru săptămâna care urma să înceapă.

„Duminica se hârjoneau flăcăii: se trânteau, se blenduiau, se jucau de-a mingea halca, de-a buhaiul, cântau din tilinci, din buciume și trăgeau cu arcul, ca să vadă a cui săgeată zboară mai sus sau mai departe. Seara se jucau coplejii mai mici: de-a mijatca, de-a harbujii ori băteau ciocârlia. Jocurile băiețești: de-a găgiulița, de-a răschitorul, de-a mijatca, de-a baba oarba, de-a baba oarba, de-a paiul, de-a săritura, de-a rânza întoarsă, de-a biciul, de-a țurca, de-a mingea în țarc, de-a roata și de-a zălogul. Iar la trântă, se trânteau cu toții, își măsurau puterile de la mic și pân la mare cu: trânta dreaptă, trânta cu piedică, pentru cei mai iscusiți se punea trânta ciobănească cu adusul și urcatul peste cap.”

„La sărbătorile cele mari: Paștile, Sfântul Gheorghe, Ispasul, Duminica Mare, pe acestea medeanii se făceau jocuri cu lăutari, din scripcă, din cobză și scrânciob cu roata, ca să se deie lumea huța-mprejur. Pe la chindii se prindeau și însurățelei.”

Cei pentru care biserica era prilej doar de ritualuri și taine pentru cele trebuincioase își făceau rostul la târgurile din zona lor. Iar acolo distracțiile, petrecerile și chefurile erau în toi de la puțin după răsăritul soarelui. De altminteri vânzările și negoțurile erau mai cu spor și mai prielnice la chef și voie bună. „Vesellie cu cântece, cu chiote și jocuri în toate părțile.”

Reflectarea îndeletnicirilor tradiționale în lucrările lui Gheorghe Madan

Ina ISAC

Prin activitatea sa, Gheorghe Madan a reușit să abordeze diverse preocupări, îndeletniciri practice pe meleagurile Basarabiei. În prozele lui este sesizată descrierea cu lux de amănunte a vieții cotidiene a poporului basarabean cât și pitorescul împrejurărilor de aici.

“Ori încotro rotești ochii, numai verde și iar verde; dealuri și văi – toate-s acoperite cu semănături, vii, livezi și mici pădurici răzășești.” Afirmația ne mărturisește faptul că agricultura și grădinăritul era ocupația de bază a basarabenilor. Se cultiva grâu, mei, orz, popușoi, bob, linte, năut, fasole, cartofi, ceapă, bostani, castraveți, harbuji, curechi.

O importanță deosebit de valoroasă o aveau livezile cu pomi fructiferi: „pomii care de gutui, vișini, cireși, meri – soiuri de mere foarte apreciate: mere domnești de la Chițușca și Zubrești, nistrețe de la Sadova și Seliștea Călărașului, mohorâte și țigănci de Ciorăști și Vălci-neț, coarne, perje.”

Un deosebit preț se puneau și pe vii, pe soiurile acestora cât și pe vin. Soiuri de poamă menționate în scrierile sale sunt: plăvaie, zgihardă, flencheșă, galbenă moldovenească, neagră rară și căușancă – “care nu dădeau vinuri tari ca azi, dar erau gustoase la băut și înveseleau.”

În scrierile dumnealui se pomenește despre meșteșuguri precum: lemnăritul, petrăritului, torsul, prelucrarea pieilor, curelăritul, albină-ritul, creșterea oilor, creșterea de vite, de herghelii de cai buni. Acestea erau pentru trebuințele gospodărești, hrană dar și o mare parte era rezervată activităților de negustorie în afara țării. Basarabenii încercau să fie foarte calculați în consumul personal, împărțeau alimentele ca să le ajungă până la roada din următorul an, o mare parte fiind pusă deoparte pentru vânzare, aceasta fiind unica modalitate de a câștiga bani. Se exportau și se făcea negoț cu fructe și legume proaspete, fructe uscate, nuci, miere, ceară, vin, cărnuri, cornute vii și lână, pielicele; lemnărie lucrată, care, juguri, roate, țăpoaie, lopeți, căușe, chersine, covățele, balerci...

Aspecte ale categoriilor de vârstă și gen, relevante în scrierile lui Gheorghe V. Madan

Raisa OSADCI

Multe dintre scrierile lui Gheorghe V. Madan reflectă aspecte ale vieții socio-culturale și ale istoriei localităților din zona, în care se află satul său natal Trușeni, județul Lăpușna – zona de codru din centrul spațiului pruto-nistrean. Autorul reușește să contureze caracteristicile specifice tradițiilor și obiceiurilor arealului respectiv, punându-le în legătură cu mediul natural și cu amplasarea localității în raport cu târguri și zone importante, cu forțe politice influente, totodată demonstrând caracterul general românesc al fenomenelor de cultură tradițională și al firii oamenilor din partea locului.

În afară de descrierea datinilor, practicate de trușeneni și cei din împrejurimi, de relevarea mentalității tradiționale, manifestată în diferite situații, a normelor de etichetă, Gheorghe V. Madan evidențiază cu consecvență funcționarea categoriilor de vârstă și gen.

În materialele semnate de Gheorghe V. Madan, apărute în presa periodică, precum și în povestirile, schițele și evocările, inserate în volumele „Răsunete din Basarabia” (1935) și „De la noi din Basarabia” (1938), prezente parțial și în studiul monografic „Un sat basarabean de codru: Trușenii” (1932) sunt atestate multiple referințe la funcțiile de rol în cadrul familial, social, ritualic, la modul de participare în activitățile de muncă a categoriilor de vârstă de la copii până la bătrâni, fiind specificate și diferențele de tip gender.

Astfel, în ajunul Anului Nou băieții umblă cu plugușorul, iar flăcăii cu plugul cel mare. După hăit, doar flăcăii participă la vergelat: o petrecere cu mult vin, slănină și carne de porc coaptă, cu lăutari, cu dansuri feciorești, cu cântece, cu bățai, – care ținea până în zori. În prima zi a anului doar copiii umblau cu semănatul și doar femeile petreceau împreună cu moașa, care le-a asistat nașterea. În cadrul obiceiurilor de familie doar femeile participau la rodină, când se naștea un copil, doar ele participau la legătoarea miresei și doar ele boceau mortul. Femeile nu aveau voie să se ducă la crâșmă, să meargă pe drum înaintea bărbatului sau alături de el, să se bage în vorbă, fără a fi chemate, atunci

când vorbeau bărbații.

Când năvăleau străinii, femeile cu copiii fugeau cât mai repede în pădure, iar bărbații veneau din urmă cu carele încărcate. Sunt menționate unele dansuri, pe care le dansau doar flăcăii sau aceștia și bărbații. Trânta, tragerea cu arcul, cursele de cai și alte jocuri sportive erau doar pentru flăcăi. La nuntă doar flăcăii puteau fi vornicei și doar fetele puteu găti mireasa. Flăcăii, fetele mari, copiii aveau fiecare jocurile lor.

Copiii începeau să muncească de pe la vârsta de șase – opt ani, pornind, cel mai frecvent, cu păscutul animalelor. În schița „Ciboțelele lui Ionel” se relatează despre felul cum un gospodar își imaginează munca bine rânduită în familia sa: „Dânsul, cu flăcăul și fata, să lucreze la deal și la câmp: via, livada și sămănăturile din țarină; la săpat, la prășit, la coasă, la secerat, la treierat, la cules și la cărat în hambar.

Nevastă-sa, lelea Catrina, să poarte gospodăria casei, să îngrijească de porci și de păsări, să gătească mâncare, să spele, să cârpească, să plămădească și să coacă pâine, să țeasă și să ghilească pânză.

Iar Ionel – să pască vaca”.

Când veneau bejenari, bătrânii coborători din descălicătorii satului erau cei care hotărau dacă îi primesc sau nu. Tot ei judecau neînțelegerile dintre săteni. Femeile bătrâne aveau funcție de consultanți în viața cotidiană și în cadrul ritualic. Tot ele, de obicei, descântau.

Gheorghe V. Madan menționează în lucrările sale o serie de termeni, prin care sunt definiți reprezentanții diferitor categorii de vârstă și gen (coplej – copil, flăcăoan – adolescent, flăcău - tânăr, fată mare, codană – tânără, tăcuța – tată, mucuța – mamă etc.), precum și formulele de adresare către aceștia (de exemplu: dumneata, hăi – adresarea soției către soț).

Scrierile lui Gheorghe V. Madan reprezintă o sursă deosebit de prețioasă pentru toți cei interesați de cunoașterea culturii tradiționale.

Descrieri etnologice ale locuinței și gospodăriei tradiționale în opera lui Gheorghe V. Madan

Sergiu SUVAC

Gheorghe Madan a fost un prozator și etnograf basarabean, care dea lungul activității sale a purces la scrierea numeroaselor pagini, printre care dedicate trăirilor, folclorului, tradițiilor, plaiului, etc. În lucrările sale, acesta amintește despre diverse elemente etnologice ale locuinței, a arhitecturii, componenței și funcționalității caselor, a gospodăriilor dar și ale așezării satelor. Spune că satele erau așezate mai mult pe moșiile răzășești, moșii care erau primite de către viteji în urma unor slujbe către domnie. Acești viteji căutau oameni, care slobozindu-i de dări, impozite veneau să facă vatra satului. Înconjurau satul cu garduri de nuiele și lăsau patru porți dinspre cele patru părți a lumii, iar acestea erau păzite de către un străjer. În povestirile sale, Gh. Madan face referire la localitatea sa de baștină Trușeni, despre care vorbește cu o mândrie aparte, chiar dacă este un sat obișnuit cu ulicioarele înguste și stricate. Povestește despre vechile căsuțe tupilate, cu o singură încăpere și cu ferestrucile de bândan (piele de bășică animale) din satele care erau așezate mai mult pe moșiile răzășești. În casă era cuptorul deseori ascuns după sobă, unde dormeau copiii, o laiță pentru maturi și câteva accesorii casnice. Cu prispă în fața casei, unde leneșii, cum spune autorul, se tolăneau vara la umbră, sau se grebănuau în gărliciul beciului.

Pe lângă case, care au evoluat în construcție, oamenii aveau diverse acareturi: căsoaia, grajdul, poiata, șopronul, goșineața, coștireața, beciul, sâsâiacul, țarcul, ieslele, alții aveau gropi de pământ, magazii, cotlonițe muruite astupate cu meșteșug în care țineau grâul, orzul sau pâinea. Ca să-și protejeze gospodăria, oamenii făceau garduri de nuiele și hindichiuri, astfel se simțeau mai în siguranță, iar la poartă legau câinele ca să apere gospodăria de hoți.

Bărbatul este socotit stăpânul casei, iar femeia nu este egală acestuia, chiar dacă gospodărește prin casă și pe afară mai mult ca oricine din gospodărie. Fiecare gospodar își alege un sfânt păzitor și apărător al casei, numit chiar în ziua cununiei și a cărei zi o prăznuiește în fiecare an...

Gheorghe Madan despre educație

Valentina URSU

Comunicarea este dedicată analizei opiniilor lui Gheorghe Madan despre rolul învățaturii și cunoștințelor în viață. Acestui subiect i-a fost acordată atenție în mai multe articole publicate în presă: „Rolul educației”; „Folosul cărții”; „Ce să citim?”; „Trebuie învățatură moldovenească”; „Menirea istoriei”; „Ce ne învață istoria?”; „Să ne iubim țara și neamul”; „Cine suntem și de unde ne tragem noi, moldovenii?”; „Patrie și patriotism” etc.

Astfel, în articolul „Folosul cărții”, publicat în ziarul „Moldovanul” la 28 august 1907, Gh. Madan constată că săteanul consideră că munca cea mai grea este plugăria, iar cărturăria este munca cea mai ușoară, și cartea reprezintă pentru dânsul folosul cel mai mic și cel mai de pe urmă. În acest context, savantul afirmă că numai atunci țara noastră va ajunge mare și puternică, când țăranii vor scăpa de amara sărăcie, care-i roade astăzi; dar numai atunci vor scăpa țăranii noștri de sărăcie, „când vor merge la câmp cu cărticica în sân”. Pricina pentru care țăranii fug de carte este că ei nu-i cunosc rostul, nu știu ce se scrie prin cărți. De aceea Gh. Madan sfătuiește pe țărani că în cărți sunt scrise toate învățăturile lumii. Așa că orice om, când vrea să afle un sfat pentru meșteșugul lui, în cărți îl caută și îndată îl găsește. În cărți este scris „cum de pe un ogor mic se poate scoate un folos mare de tot, în cărți este scris cum să trăiască omul, pentru ca să nu-și strice sănătatea, cum să se ferească de boli, cum să-și crească vitele mai bine, cum să vândă și să cumpere, ca să nu se înșele, și tot ce-i mai bun și mai folositor pentru traiul lui în lume”.

În articolul „Rolul educației”, publicat în ziarul „Floare-albastră” la 6 decembrie 1898, Gh. Madan menționează că ținta educației constă în înlocuirea instinctului prin judecată, în înfrânarea celui dintâi prin dezvoltarea celui de al doilea. Dacă aceasta se scapă din vedere sau se alege o cale greșită pentru ajungerea acestui scop, atunci omul atinge vârsta maturității, rămânând întru toate copil, neavând doar nevino-văția copilului; pasiunile, năzuințele și impulsurile sale se măresc în

lipsa unei înrâuriri care să i le înfrâneze. Trebuie căutat ca omul să se conducă în faptele sale de judecată, iar nu de instincte și aceasta e datoria educației. A educa mintea și cugetarea, iată datoria educației; în același timp însă nu trebuie scăpată din vedere și partea instinctivă a firii omenești, căci o înfrânare continuă și nehibzuită a instinctelor totdeauna duce către rezultatele cele mai triste, având ca urmare nebunia sau crima.

Un articol care îl prezintă pe Gh. Madan ca un patriot al neamului este „Trebuie învățatură moldovenească!”, publicat în ziarul „Moldovanul” la 1 aprilie 1907. Autorul își pune întrebarea: „Care să fie pricina că pe când în Basarabia, în această țară a noastră, a moldovenilor, vin de se așează și trăiesc bine atâtea alte neamuri, moldovenii noștri nu mai au loc, nu-și mai pot câștiga pâinea, au sărăcit cu totul?”. Și răspunsul prezentat de autor constă în faptul că nu este altă pricină decât lipsa de învățatură. Poporul moldovenesc este biruit în lupta pentru viață de către alte popoare mai pricepute, deoarece învățătura ce se dă moldoveanului în școlile rusești nu-i este de nici un folos, deoarece nu o înțelege. Gh. Madan afirmă că astăzi viața este un război cumplit, fără milă și îndurare. Și biruiesc cei cu mintea ascuțită de învățatură. Însă moldovenilor „această armă le este necunoscută, căci cartea cu povețele, cu îndemnurile ei încuiate în slove rusești îi este neînțeleasă”. În concluzie, autorul afirmă că numai când vom lăsa urmașilor noștri moștenire învățatură înțeleasă în limba neamului nostru, atunci numai vom putea să ajungem „iar stăpâni în țara noastră strămoșească, atunci vom înceta de a fi străini în pământul răscumpărat cu sângele nostru”.

Iar articolul „Cine suntem și de unde ne tragem noi, moldovenii”, publicat în „Moldovanul” la 18 februarie 1907, îl prezintă pe Gh. Madan ca un bun cunoscător al istoriei ținutului nostru. Prezentând exemple de viață ale strămoșilor noștri dacii, romanii, slavii, alte popoare, autorul afirmă că „noi, moldovenii, ne tragem dintr-o viță foarte mare, căci suntem urmașii unor noroade mari și viteze: rimlenii mai ales nu numai că au împărășit peste toată lumea, dar au fost și norodul cel mai învățat de pe atunci, și învățăturile lor au slujit de temelie învățăturilor de astăzi. Mai târziu au venit și s-au așezat tot pe aceste locuri, alături

cu noi, slavii (rușii) și cu care strămoșii noștri iar s-au împrietenit și au început a se căsători unii cu alții. Așa că s-ar putea zice chiar că de la rimleni și daci am moștenit vitejia, dârzia în bătălii, mintea luminoasă și judecata sănătoasă, iar de la slavi blândețea, bunătatea, dărnicia și duiosia noastră”.

Așadar, Gheorghe Madan ne-a lăsat moștenire mai multe articole și studii, care îl prezintă ca pe un bun cunoscător al vieții țăranilor din Moldova și ca pe un adevărat promotor al învățaturii și cunoștințelor.

CUPRINS

Adrian DOLGHI

Viața și opera lui Gheorghe V. Madan în contextul realităților istorice și politice

6

Adriana BUTNARU-SORBALO

Practicarea comerțului în spațiul și perioadele, elucidate în scrierile lui Gheorghe V. Madan

11

Carolina COTOMAN

Obiceiurile de înmormântare, reflectate în lucrările lui Gheorghe V. Madan

12

Natalia GRĂDINARU

Obiceiurile de naștere și cele de nuntă, reflectate în opera lui Gheorghe V. Madan

14

Sorin GRAJDARI

Aspecte ale stratificării sociale în mediul tradițional, elucidat în opera lui Gheorghe V. Madan

18

Ina ISAC

Ocupațiile din timpul liber și jocurile reflectate în opera lui Gheorghe Madan

19

Ina ISAC

Reflectarea îndeletnicirilor tradiționale în lucrările lui Gheorghe Madan

20

Raisa OSADCI

Aspecte ale categoriilor de vârstă și gen, relevate în scrierile lui Gheorghe V. Madan

21

Sergiu SUVAC

Descrieri etnologice ale locuinței și gospodăriei tradiționale în opera lui Gheorghe V. Madan

23

Valentina URSU

Gheorghe Madan despre educație

24

27

Actorii teatrului de amatori coordonat de Gheorghe V. Madan.
Carte poștală care a circulat în Imperiul Rus (1912)